

פְּזוּנָה

בְּרָכָה וְרֵאשׁוּנָה

בְּשִׁמּוּנָה עֵשִׂירָה

כּוֹנֵן בְּרָכָה רַאשׁוֹנָה בְּשִׁמוּנָה עֲשִׂירָה

דְּבָרִים אֲחֵדִים

הַתְּפִלָּה הַיָּדוּשָׁה מֵהַמִּצְוֹת הָעֲקָרִיּוֹת הַמְּלִיּוֹת אֶת סֵדֶר יוֹמוֹ שֶׁל הָאָדָם, עַד כִּי הַצּוּרָה הַבְּסִיסִית בְּיוֹתֵר שֶׁל יְהוּדִי מִתְבַּטֶּאֶת בְּשִׁלְשׁ תְּפִלוֹת בַּיּוֹם. וְהִיא "הַעֲבוּדָה" לִפְנֵי הַשֵּׁם שְׁנוֹתֶיהָ בְּזֶמֶן שָׂאִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, וְכִמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֻכְמֵינוּ ז"ל - לֹאֲהַבָּה אֶת יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְלַעֲבֹדוֹ בְּכָל לְבָבֵנוּ - אִיזוֹ הִיא עֲבוּדָה שֶׁהִיא בְּלִבּ הָיוּ אוֹמְרֵי זֶה תְּפִלָּה (תַּעֲנוּת ב.). אֲךָ דָּא עָקָא, שֶׁבְּכָדִי לְקַיֵּם מִצְוַת הַתְּפִלָּה כִּהְלַכְתָּה צָרִיד כּוֹנֵן, וְנִפְסַק בְּטוֹר וּבְשִׁלְחָן עֲרוּךְ (אֲרַח חַיִּים סִימָן קא) שֶׁאִין שָׂאִין הַכּוֹנֵן מַעֲכָבֵת בְּכָל הַבְּרָכוֹת, אֲבָל בְּבִרְכַּה רַאשׁוֹנָה הִיא מַעֲכָבֵת, וְכִי שָׂאִינוּ מְכוּן לֹא יֵצֵא יָדִי חוּבְתוֹ. וְאִף שֶׁלְמַעֲשֵׂה נִקְטוּ הַפּוֹסְקִים שֶׁשֶּׁם שֶׁלֹּא לַחֲזֹר וּלְהַתְּפַלֵּל, אִין זֶה אֵלָּא מִשּׁוּם שֶׁאִינוּ מְנַחִים שְׁגָם בַּפֶּעַם הַשְּׁנִיָּה לֹא יָכוֹן. וְהַתּוֹצֵאָה הָעֲגוּמָה הִיא שֶׁרַבִּים אִינִם מְקַיְּמִים כָּלֵל אֶת הַמִּצְוָה וְהַעֲבוּדָה שֶׁל תְּפִלָּה.

לְכַאוּרָה דּוּמָה כִּי הַדְּבָר קֵל בְּיוֹתֵר לְהַזְהִיר בּוֹ, שֶׁהָרִי כָּל הַנִּדְרָשׁ לַעֲפֹבֵאֵה הוּא רַק הַכּוֹנֵן בְּבִרְכַּה רַאשׁוֹנָה, וּבְכָד מְרוּיַח שִׁינָא יָדִי חוּבַת הַתְּפִלָּה כְּלָה, וְאֵלּוּ בְּלֹא זֶה הָרִי זֶה כְּאֵלּוּ לֹא הַתְּפַלֵּל כָּלֵל. בּוֹאוּ חֲשָׁבוֹן: אִם בְּרָכָה רַאשׁוֹנָה בְּכּוֹנֵן אוֹרְכַת שְׁתֵּי דְּקוֹת, בְּשִׁלְשׁ הַתְּפִלוֹת מְדַבֵּר בְּשֵׁשׁ דְּקוֹת בַּיּוֹם, וּבְדְּקוֹת סְפּוּרוֹת אֵלּוּ קוֹבֵעַ הָאָדָם אֶת עֲצָמוֹ כִּיהוּדִי הַעוֹבֵד אֶת הַשֵּׁם. הָאִין זֶה מְחִיב כָּל אָדָם לְקַבֵּעַ בְּנַפְשׁוֹ הַחֲלֻטָּה אִיתְנָה לְקַיֵּם עַל עֲצָמוֹ דְּבָר קָטָן זֶה, וְהִי מָה.

וּבִפְרָט לַעֲתָ כַּזֹּאת אֲשֶׁר הַצּוּרֹת אוֹפְפוֹת אֶת הַכָּלֵל וְאֶת הַפְּרָט, וְכֵלָם זְקוּקִים לְרַחֲמֵי שָׁמַיִם מְרַבִּים. רַבִּים מְבַקְשִׁים לַעֲצֹמֶם סְגֻלוֹת מִסְגֻלוֹת שׁוֹנוֹת שָׂאִין יָדוּעַ מְקוֹרָם, בְּעֵת שֶׁהֵם מְדַלְּגִים עַל הָעֵצָה הַמְּפֹרֶשֶׁת בַּתּוֹרָה (דְּבָרִים ז, יז) 'כִּי מִי גוֹי גָּדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹקִים קְרִבִּים אֵלָיו כִּי אֱלֹקֵינוּ בְּכָל קְרָאֵנוּ אֵלָיו'. וְזוֹ הַסְּגֻלָּה הַמוֹעִילָה בְּיוֹתֵר, אֵלָּא שֶׁלֹּשָׁם כָּד נִדְרָשֶׁת תְּפִלָּה כִּהְלַכְתָּה עִם כּוֹנֵן לְכָל הַפְּחוֹת בְּבִרְכַּה רַאשׁוֹנָה.

אוּלָם נִרְאֶה שֶׁאַחַת הַסְּבוֹת הָעֲקָרִיּוֹת לְהַעֲדֵר הַכּוֹנֵן בְּבִרְכַּה רַאשׁוֹנָה, טְמוּנָה בְּכָד שֶׁרַב הָאֲנָשִׁים אִין יוֹדְעִים בְּבִירוֹר אֶת פְּשֻׁטוֹת תַּכֵּן כּוֹנֵן בְּרָכָה זֶה. וְהֵגַם שֶׁפְּרוּשׁ הַמַּלְיָם יָדוּעַ וּמוֹבֵן לְכָל, שֶׁהָרִי הֵם לְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ צָחָה וּבִירוּרָה, בְּכָל זֹאת הַלֵּב (הַרְגֵּשׁ) רְחוֹק מִכּוֹנֵן הַתְּפִלָּה, מִשּׁוּם שֶׁאִין יָדוּעַ וּבִירוֹר לְכָל 'תַּכֵּן' כְּלָלוֹת הָעֵנָן שֶׁל הַבְּרָכָה וּמִשְׁמַעוֹת כָּל פְּסָקָה שָׁבָה.

וְזֶה הָרִי בְּרִיר לְכָל בֵּר דַּעַת, שֶׁכּוֹנֵן אֲמִתִּית אִין מִשְׁמַעוֹתָה שֶׁבִּשְׂעָה שֶׁהוּא מוֹצִיא בָּפָה אֶת תְּבוֹת הַתְּפִלָּה הוּא מַעֲבִיר בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ אֶת מְלֻחַת הַבְּאוּר, כְּגוֹן שֶׁבַעֲת אֲמִירַת 'אֱלֹקֵי אֲבֹרָה' מַעֲבִיר בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ אֶת הַמַּלְיָם 'הָאֱלֹקִים שֶׁהִשְׁגִּיחַ בְּמִיחָד עַל אֲבֹרָה'. אֵלָּא תַּכְלִית עֵנָן ה'כּוֹנֵן' הִיא כְּפִשּׁוּטָה, כְּאֵדָם הַמְּדַבֵּר עִם רַעְהוֹ, שֶׁהוּא רוֹצֵה לְבִטָּא אִיזָה דְּבָר כְּגוֹן שֶׁבַח אוֹ בִּקְשָׁה, וְהִרְצוֹ לְבִטָּא אֶת תַּכֵּן הַדְּבָרִים מִבִּיא אוֹתוֹ לְהוֹצִיא אֶת הַתְּבוֹת בְּשִׁפְתָיו. הָיוּ אוֹמְרִים: לֹא הָאֲמִירָה גּוֹרֶרֶת אֶת הַכּוֹנֵן אֵלָּא הַכּוֹנֵן הִיא הַגּוֹרֶרֶת אֶת הָאֲמִירָה (וְעֵין רַבֵּנוּ בַּחֲזִי וִיקְרָא כֵד, י, מוֹבֵא בְּאַלְיָה רַבָּה אֲרַח חַיִּים סִימָן ה.).

בְּכָדִי לְהַגִּיעַ לְכָד אִין דִּי בְּסִדּוֹר עִם פְּרוּשׁ הַמַּלְיָם, שֶׁכֵּן כְּאִמּוֹר מִה שֶׁאִינוּ נִהִיר לְרַבִּים הוּא כְּלָלוֹת תַּכֵּן הָאֲמִירָה וּמִה מְגֻמָּתָה, אִין מְבִינִים אֶת הַקֶּשֶׁר בֵּין מִשְׁפָּט אֶחָד לְרַעְהוֹ, וּמִה טַעַם בְּחִירוֹ אֲנָשִׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוּלָּה דְּיוֹקָא בְּשִׁבְחֵיהֶם וְתֹאֲרִים אֵלּוּ בְּמִקּוֹם זֶה. וְזֶה הַגּוֹרֵם שֶׁהֵלֵב רְחוֹק מִכּוֹנֵן הַתְּפִלָּה. וְאִין כָּל פְּלֵא שֶׁפְּעֻמִּים רַבּוֹת שׁוֹכַח הָאָדָם וּמוֹצֵא עֲצָמוֹ בְּסוֹף הַתְּפִלָּה כְּשֶׁלֹּא כּוֹן בְּבִרְכַת אֲבוֹת. כִּי הַמוֹצִיא מִפּוֹ דְּבָרִים וְהַתַּכֵּן אִינוֹ "מְדַבֵּר אֶל לִבּוֹ", הָרִי הוּא צָרִיד מִשֶּׁם לְאַנֵּס וּלְכַפּוֹת עֲצָמוֹ בְּמֵאֲמִץ בְּכָל פַּעַם מִחֻדָּשׁ לְכּוֹן פְּרוּשׁ הַמַּלְיָם, וְלַצְמָצֵם מַחֲשַׁבּוֹתָיו בְּדָבָר שֶׁלְבוֹ רְחוֹק מִמֶּנּוּ.

הָעֵצָה הִיא אֲפּוֹא לְלַמֵּד אֶת בְּאוֹר 'מִשְׁגִּי' הַתְּפִלָּה, וְכֹאֲשֶׁר הַדְּבָרִים יִהְיוּ בְּרִירוֹם בְּלִבּוֹ שֶׁל הָאָדָם, מִמִּילָא יִפְגִּים אוֹתָם בְּאִפְסָן שֶׁבְּכָל אֲמִירָה יִרְגִּישׁ בְּטִבְעִיּוֹת אֶת כְּלָלוֹת הַכּוֹנֵן. וְלֹא שִׁיכּוֹן בְּלִבּוֹ "מַלְיָם", אֵלָּא שֶׁלְפָנֵי הַתְּפִלָּה כְּבִיר יִהְיֶה כָּל תַּכֵּן הַבְּרָכָה פְּשׁוּט וְשׁוֹכֵן בְּלִבּוֹ בְּאִפְסָן טִבְעִי. כִּמוֹ כְּשֶׁאָדָם מְדַבֵּר עִם רַעְהוֹ וּמִזְכִּיר מִשְׁגִּים מְרַבִּים, אִזִּי מִפִּיָּן שֶׁהֵם נִהִירִים לוֹ הָרִי בְּאֲמִירָתוֹ הוּא מוֹדַע מִדֵּי לְכָלִּלוֹת הַמִּשְׁמַעוֹת שֶׁל הַמַּלְיָה בְּרַגַע אֶחָד, וְעַם קֶצֶת תְּשׁוּמַת לֵב הַכּוֹנֵן תְּבוֹא מֵאַלְיָה, בְּלִי לְהַקְדִּישׁ מֵאֲמִץ מִיחָד וּבְלִי הָאֲרָכָה מִיחָדָה שֶׁל מִשְׁךְ הַתְּפִלָּה.

אִי לֹאֲזֵאת רִאִינוּ לְפָנֵינוּ מִצּוּה רַבָּה לְהַפִּיץ תְּמַצִּית בְּאוֹר כְּלָלִי עַל בְּרַכַת אֲבוֹת (מִתּוֹךְ סֵפֶר עַל כָּל סֵדֶר הַתְּפִלָּה שֶׁבְּרַצּוֹנָנוּ לְהוֹצִיא לְאוֹר בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם), שִׁיבָאֵר אֶת עֵנָנֵי הַבְּרָכָה, מְלַקֵּט מִפִּי סִפְרִים וּמִפִּי סוֹפְרִים. וְכְּאִמּוֹר, לֹא בָּאֵנוּ לְפָרֵשׁ מְלֻחַת הַבְּרָכָה, אֵלָּא הַרְחַבְנוּ בְּעֵמֶק תַּכֵּן כָּל קֻטֵּעַ לְפָתַח פֶּתַח דַּעַת לִפְנֵי הַמִּתְפַּלֵּל אֲשֶׁר בִּינֵי וְיוֹסִיף לְקַח, וְאִין זֶה פְּרוּשׁ שְׁנֵתָן לְעֵין בּוֹ בְּעֵת הַתְּפִלָּה, אֵלָּא יֵשׁ לְלַמֵּד וּלְשַׁנֵּן הָעֵנָן בְּתַמִּידוֹת. וְלִנְחוֹנוֹת הַזְּכִירָה הַדְּגִישׁנוּ אֶת עֶקֶר תְּמַצִּית הַדְּבָרִים בְּכָל קֻטֵּעַ]. כָּד שֶׁבִּשְׂעַת הַתְּפִלָּה תַּעֲלֶה מֵאַלְיָה הַכּוֹנֵן הַנִּרְצִית, וְהַשֵּׁם יִשְׁמַע אֶת תְּפִלָּתָנוּ בְּרַחֲמִים וּבְרַצּוֹן.

ענין הקדמת סדר השבחה לתפלה

במקרא (ברכות לב, א, עבודה זרה ג, ב) מבאר שהפעם שתקנו שלש ברכות ראשונות 'אבות' 'גבורות' ו'קדושת השם' בתחלת התפלה, הוא משום שצריך האדם לסדר שבחו של הקדוש ברוך הוא, ואחר כך יתפלל על בקשותיו, ולמדו זאת מתפלת משה שאמר (דברים ג, כד) 'אדני אלוקים אתה החלוצה את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה וגו', ואחר כך בקש 'אעברה נא ואראה את הארץ המובח' וגו'.

ונאמרו בזה כמה טעמים:

א. בפשטות, הענין בזה הוא הנהגה של כבוד ודרך ארץ, שבמקום נעסק בבקשותינו ובצרכי עצמנו נקדים לעסק בכבודו של מקום¹. ועוד שזה עצמו מהלכי עבודת השם שבתפלה לברכו ולשבחו² על גדלו ומיבו.

ב. אולם יש בכך ענין נוסף, כי תפלה נכונה היא באשר האדם מציר לנגדו כמו חי שהשם קרוב אליו ומאזין לתפלתו³, וכמו שאמרו: (סנהדרין כב, א) 'המתפלל צריך שיראה עצמו כאלו שכינה בנגדו שגאמר שויתי יי לנגדי תמיד'. ובכדי שייגע האדם לכך מתוך הכרה בהירה ובהתעוררות רגשי לבו ונפשו, אזי כשהוא משנה את השם בנגדו, עליו לברר לעצמו לפני מי הוא עומד ולבטא במדיק את מלוא השגתו והפאתו בשם באיזה אופן הוא משיג אותו, וכל עוד שאין הדבר מוגדר בלבו חסר בשלמות עמידתו נכח פני השם⁴.

ג. עוד בארו בזה שהשבחה בא כחזיק עצמי לבסס בקרבנו בלב שלם את ההשקפות היסודיות שעליהם מבססת עבודת התפלה, והם: שכל הבקשה בחדסד גמור מאת השם האוהבנו ורוצה בטובתנו ומשגיח עלינו (אבות), ומתוך הכרה שהכל נתון בידו (גבורות), ושאינו כח אחר לפעל אצלו מלבדו (קדושת השם)⁵.

שנזן השקפות אלו גם מועיל לקבלת התפלה ברצון לפני השם, בכך שמביעים את הבטחון בקבלת התפלה⁶. והוא מיסודות ענין התפלה ועבודת השם, שעל ידי הכרה עמקה בהשגחתו והתבוננות במדותיו פותחים שערי ברכה וישפע טוב, ומעוררים את מדת הרחמים⁷. וכעין שאמר השם למשה שבכל עת שישאל יזכירו את שלש עשרה מדות הרחמים ויעיל לעורר רחמים עליהם⁸, שכן רצון השם שהנהגתו וגלוי שכינתו בארץ תהיה משפעת מופעשי התחתונים ומתקף הפתחם.

1. ספרי וזאת הברכה פסקא ב, ועיין ספרי בהעלותך מז.

2. עיין ברכות לא, א וברש"י שם ד"ה יכול, שברכות שבחו של מקום נקרא 'תפילה'.

3. עיין להלן בכוונת תיבת 'אתה' בהערה.

4. וכן כתב הספורנו על הפסוק (בראשית טז, יג) 'ותקרא שם ה' הדובר אליה אתה א-ל ראי - הנה קריאת שם ה' היא התפלה אשר בה שבחו של הקב"ה במחשבת המתפלל או בדבריו כאמרם ז"ל לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואחר כך יתפלל, כי בזה יכין המתפלל לא-ל יתברך, כענין שויתי ה' לנגדי תמיד.

5. הרשב"א בביאורי אגדות (מובא ב'הכותב' על עין יעקב ברכות לב, א), פירוש רבי יוסף קארו עה"ת שמות י, א. דרשות ר"י אבן שועב ואתחנן, עקידת יצחק שער נח, בית אלוקים שער התפילה פרק ב.

6. של"ה ראש השנה תורה אור אות טו, מהר"ל נתיב העבודה פרק יב. וכן כתב רבינו בחיי (דברים יא, יג) שכה השפעת התפילה תלויה בתוקף ההכרה שהכל תלוי בהשגחת ה', ועל האדם להאמין שבכח תפילתו יכול לשנות את הכל מעיקרו.

7. רבינו יונה ברכות בב, שו"ת הרשב"א חלק ה סימן נ', ספר החינוך מצוה תל, הר"י עראמה בעל 'עקידת יצחק' בסוף ספר 'חזונו קשה'.

8. עיין באר הגולה למהר"ל הבאר הרביעי - 'כי הש"י נמצא אל האדם כמו שהאדם נמצא אצל הש"י וכו'.

כָּלִלוֹת תְּכֵנָה שֶׁל בְּרֵכַת אָבוֹת

בְּרָכָה זוֹ הַפּוֹתַחַת אֶת תְּפִלַּת הָעֲמִידָה, חֲלָקָה הָרֵאשׁוֹן עוֹסֶקֶת בְּתַאֲרִי שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא, וּמְשַׁמֶּשֶׁת כַּפְתִּיחָה לְכָל שְׂמוֹנֶה עֶשְׂרֵה הַבְּרָכוֹת, וְהוּא כְּעֵין שֵׁם וּמְלֻכוֹת אֲרִיכְתָא⁹. אוֹלָם יֵשׁ גַּם כּוֹנֵה פְּרָטִית לְבְּרֵכַת אָבוֹת בְּשִׁלְעִצְמָה¹⁰, שֶׁהָאֵדָם בָּא לְבִמְאֵ בֵּה אֶת הַיַּחֲסָ הַמִּיָּחָד וְהַחֲשֹׁנָה הַמִּיָּחָד שֶׁיֵּשׁ לָעַם יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַשֵּׁם, שֶׁדָּבָר זֶה הֵחֵל מִזְמַן הָאָבוֹת¹¹.

כִּי יֵשׁ לְדַעַת שְׁבָחִירַת עִם יִשְׂרָאֵל וְהִיּוֹת הַשֵּׁם לָנוּ לְאֱלֹקִים, הוּא אֶחָד הַיְסוּדוֹת הָעֲקָרִיִּים בְּיוֹתֵר בְּעִבּוּדַת הַשֵּׁם. וְכָל חֻבַּת הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת הַמְּטַלֵּת עַל עַם יִשְׂרָאֵל, נֹכְעֶת רַק בְּשֵׁל בְּחִירָה זוֹ שֶׁבָּחָר בְּנוֹ הַשֵּׁם, שֶׁאֲנִי נִהְיִינוּ לוֹ לָעַם וְהוּא אֱלֹקֵינוּ, וְכֵמוֹ שֶׁפִּתַּח הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת 'אֲנִכִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם'. וַיִּדְוָעִים דְּבָרֵי הַבּוֹרִי (מֵאֲמָר אֵל אוֹת כֹּז) שְׂמוּכִיחַ מִפְּסוּק זֶה שֶׁזִּוְהִי הַסִּבָּה שֶׁרַק עִם יִשְׂרָאֵל נִתְחַיֵּב בְּכָל הַמִּצְוֹת, מִכִּיּוֹן שֶׁבָּכָה הַשֵּׁם עָשָׂה אוֹתָנוּ לְעַמּוֹ.

דְּרָגָה מִיָּחָדָת זוֹ שֶׁל עִם יִשְׂרָאֵל בְּהַתְקַשְׁרוּתוֹ לְהַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא יֵשׁ לָהּ מִשְׁמָעוֹת מִיָּחָדָת לְעֵנִין הַתְּפִלָּה, בְּכַתוֹב (דְּבָרִים ד, ז): 'כִּי מִי גִזִּי גְדוֹל אֲשֶׁר לוֹ אֱלֹקִים קְרִבִּים אֵלָיו כִּי אֱלֹקֵינוּ בְּכָל קְרָאֵנוּ אֵלָיו'. וְלִכֵּן בַּפְתִּיחַת הַתְּפִלָּה מִצִּינִים בְּרֵאשׁ וּבְרֵאשׁוֹנָה אֶת הַחֲפָרָה כִּי הוּא אֱלֹקֵינוּ הַקְּרוֹב אֵלָינוּ, שֶׁעַל כֵּן אֲנִי מִתְפַּלֵּלִים אֵלָיו וּמִבְקָשִׁים מִפָּנָיו¹². וּבַתְּפִלָּתָנוּ אֲנִי מִבְּיָעִים אֶת הַחֲפָרָה בְּכָה שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֵף שֶׁקִּדְשָׁתוֹ נִשְׁבָּחָה בְּמִרְמִים, מִנְּהִיג אֶת הָעוֹלָם בְּאִפְּן נֹכַח וּשְׂכִינָתוֹ בְּאֶרֶץ, וְהִרְהוּ עוֹמֵד לְנִגְדָנוּ קְשׁוּב וּמֵאֲזִין לְמִשְׁאֲלוֹתֵינוּ וּבְקִשׁוֹתֵינוּ.

אֲדָנִי שְׁפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תִּהְלִיתְךָ.

פְּסוּק הוּא (תְּהִלִּים נא, יז), וְתִקְנֵנוּ חֲכָמִים לְאֲמָרוֹ לִפְנֵי הַתְּפִלָּה (בְּרָכוֹת ג, א), שֶׁכְּשֶׁאֲנִי בָּאִים לְעַמּוֹד וְלִהְתַּפַּלֵּל לִפְנֵי הַשֵּׁם, אֲנִי צָרִיכִים לְבַקֵּשׁ תִּחְלָה עַל דְּבָר זֶה עֲצוּמָה, שִׁיְהִיָּה בְּאִפְשָׁרוּתָנוּ לְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵינוּ וְלִהְלָלוֹ וְלִהְיִיה הַתְּפִלָּה מְקַבֶּלֶת¹³, כִּי אִפְלוּ לִפְתָּח אֶת פִּינוּ אֵינָנו יְכוּלִּים מִבְּלִי עֲזָרָתוֹ.

עֵנִין הַבְּרָכָה

הַמִּשְׁגַּח 'בְּרָכָה' אֵינוֹ כְּמוֹ שְׂמוּעִים רַבִּים שֶׁהוּא כְּמוֹ 'תּוֹדָה', שֶׁאֵם כֵּן הִיִּינוּ צָרִיכִים לִזְמַר 'בְּרוּךְ אַתָּה יְיָ שֶׁאַתָּה בּוֹרָא פְּרִי הָעֵץ, כְּמוֹ בְּמוֹדִים, אֵלָּא כָּל הַבְּרָכוֹת (מִלְּבַד 'מוֹדִים' וְ'נֹדָה לְךָ') הֵם 'שְׁבַח', דְּהִיִּינוּ אֲמִירָה שֶׁל הַתְּפִלָּה מְגִדֵּל הַשֵּׁם, הַבָּאָה מִתּוֹךְ הַבְּרָכָה שֶׁהוּא בְּעַל הַפְּעֻלָּה הַמְּעוֹרָרֶת הַתְּפִלָּה. שְׂמִיּוֹן שֶׁאֲנִי רֹאִים פְּעֻלָּה שֶׁל הַשֵּׁם, אֲנִי רֹאִים בְּכָה הַתְּגַלּוּת מְסוּיָמָה שֶׁל 'יִתְבָּרַךְ', שֶׁלְעִינֵינוּ מִתְבַּטֵּאת הוֹפְעָתוֹ בְּתוֹרַת 'בּוֹרָא פְּרִי הָעֵץ', 'פּוֹקֵחַ עֲוֹנוֹת', וְכֵן כָּל בְּרָכָה. וּמִכִּיּוֹן שֶׁאֲנִי מִכִּירִים בְּכָה שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הוּא הַפּוֹעֵל, אֲנִי מְשַׁבְּחִים וּמְבָרְכִים אֶת שְׁמוֹ אֲשֶׁר נִכָּר עֲתָה

9. 'אלוקי אבותינו אלוקי אברהם וכו' הוא הרחבה של 'אלוקינו', וה'גדול הגבור והנורא' הוא במקום 'מלך העולם' באופן מפורט. וכאשר יבואר להלן.

10. וראיה לזה ממה שתיקנו בברכת מעין שבע בתחילה את ההקדמה 'ברוך אתה ה' וכו' אלוקי אברהם וכו', ואחר כך הזכירו את תוכן הברכה הראשונה בתמצית בתיבות

בודדות, כמו בשאר הברכות 'מגן אבות בדבריו, מחיה מתים במאמרי'.

11. בית אלוקים שער התפילה פרק ח.

12. ראה לעיל הערה 6

13. רבינו יונה ברכות ג, א, אבודרהם.

לְעִינֵינוּ. וְיִכְמוּ בֵּן בְּכִרְכַּת הַמִּצְוֹת מִתְפַּטְּאֵת הוֹפְעֵתוֹ בְּתוֹרַת מִצְוָה, וְכֵן בְּרִכּוֹת הַכְּפָלָה שֶׁבְּתַפְּלָה הֵם מִצַּד הוֹפְעֵתוֹ שָׁאֵנוּ מְשׁוּיִם אוֹתוֹ לְנִגְדָנוּ בְּכֹנְנֵתָנוּ בְּמִי שְׁעוֹשָׁה אֶת מַה שֶׁבִּקְשָׁנוּ.

בְּרוּךְ

בְּפִרוּשׁ מִלֵּת 'בְּרוּךְ'¹⁴, הִתְקַשּׁוּ הַמְּפָרְשִׁים¹⁵. יֵשׁ שֶׁפָּרְשׁוּ שֶׁהוּא שֶׁבַח אוֹ תֹאֵר לְהַקְדִּישׁ בְּרוּךְ הוּא שֶׁהוּא מְקוֹר הַבְּרִכּוֹת¹⁶, עוֹד יֵשׁ פִּירוּשׁ שֶׁ'בְּרוּךְ' הֵינּוּ מְהֻלָּל¹⁷, בְּלִזְמֹר שֶׁעַל יְדֵי אֲמִירַתִּי אֲנִי עוֹשֶׂהוּ מְהֻלָּל¹⁸. וְיֵשׁ שֶׁפָּרְשׁוּ עַל פִּי דֶרֶךְ הַסּוּד שֶׁנִּכְוֵן לְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם שֶׁיִּתְפַּשֵּׁט טוֹבוֹ לְבְרִיּוּתוֹ¹⁹. וּבִשְׁעַת הַתַּפְּלָה קָשָׁה לְכַוֵּן בְּמַה בְּנוֹת, וְנִרְאֶה הַעֲצָה לְמִזְגֵּם בְּכֹנְנָה בְּלִילִית שֶׁבָּא לְהַבִּיעַ שֶׁבַח וּמַעֲלָה מִתּוֹךְ רִגְשׁ הַתַּפְּעֻלוֹת.

אֵתָהּ

אַחַד הָעִנְיָנִים הַמִּיחָדִּים בְּנֶסֶח כָּל הַבְּרִכּוֹת הוּא, שָׁאֵנוּ פּוֹנִים אֶל הַקְדִּישׁ בְּרוּךְ הוּא בְּנוֹכַח, בְּדֶרֶךְ שֶׁבָּחוּ שֶׁל מִלֵּךְ שְׂאוּמָרִים שֶׁבָּחוּ בְּפָנָיו. וּבְמִיחָד צָרִיךְ הָאָדָם לְכַוֵּן לְבּוֹ לָזֶה בְּתַפְּלַת הָעֲמִידָה, שֶׁכָּל עֲנִינָה עֲמִידָה נִכַּח הַשֵּׁם וְשִׂכְנָה בְּנִגְדָּו²⁰, בְּאִמּוֹר. אֲמַנָּם בְּהַמְשִׁיךְ הַבְּרִכָּה לַפְּעֻמִּים עוֹבְרִים לְדַבֵּר בְּלִשׁוֹן נִסְתָּר, וְטַעַם לְדַבֵּר בְּאֵר בְּשׁוֹ"ת הַרְשֵׁב"א (ח"ה סִימָן נב) שֶׁמֵּאֲחֵר שֶׁבִּיאָמַת אֵין אֲנִי מְשִׁיגִים אֶת מַהוּתוֹ שֶׁל הַקְדִּישׁ בְּרוּךְ הוּא, אֵךְ מִצַּד שְׁנֵי אֲנִי מְרַגְּשִׁים וּמְשִׁבִּילִים בְּבִירוֹר אֶת נֹכַחְתּוֹ עַל כֵּן מִתְחַלֶּפֶת הַשְּׁנֵתָנוּ בּוֹ מְנוֹכַח לְנִסְתָּר.

י

הַבְּנִיָּה הַפְּשׁוּטִית שֶׁל שֵׁם 'אֲדֹנִי, הוּא 'אֲדוֹן הַכֹּל', שֶׁזֶּה הַהוֹפְעָה הַגְּלוּיָה שָׁאֵנוּ מְשִׁיגִים אֶת הַשֵּׁם, שֶׁהוּא הָאֲדוֹן וְהַעֲבָלִים שֶׁלָּנוּ וְשֶׁל כָּל הַנִּבְרָאִים. וְלִדְעַת הַשִּׁלְחָן עֲרוּךְ וְאִירָה חַיִּים סִימָן ה' וְכֵן דְּעַת הַמְּקַבְּלִים] צָרִיךְ לְכַוֵּן גַּם אֶת הַשֵּׁם בְּכַתִּיבָתוֹ 'הוֹיָה', שֶׁכֹּנְנָתָהּ הִיא שֶׁהוּא 'הִיָּה הָיָה וְיִהְיֶה', בְּלִזְמֹר שֶׁהוּא הַזֶּה תְּמִידִי, מְחִיב הַמִּצְיָאוֹת, שֶׁאֵין מִצְיָאוֹתוֹ צָרִיכָה סִבָּה קוֹדֶמֶת לָהּ, אֲלֵא הוּא סִבָּת כָּל הַתְּהוּיּוֹת. וּמִפְּרֵשׁ בְּתוֹרָה שֶׁזֶה הוּא הַשֵּׁם הַעֲקָרִי שֶׁנִּקְרָא בּוֹ

14. כל זה צריך הרחבה, ויבואר בעזוהשי"ת במסגרת הראויה.

15. כי אם נפרש שהוא כעין איחול ותפילה שאנו מברכים אותו שיתרבה ויתחזק ויהיה לו כל הברכות, כמו שמברכים אדם בשפע והצלחה, לכאורה יש בכך אף משום פחיתות כבוד שהאדם מחלל ברכה לה' כביכול נוקק לברכתו, ספר החינוך מצוה תל

16 ספר החינוך שם, אבודרהם ברכות השחר, ספר העיקרים מאמר ב פרק כו.

17. בספרים מובא שזה הפירוש המורגל בפי ההמון, בסידורים עם עברי-טייטש מפרשים ברוך - 'גלויבט' דהיינו מהולל. וכן נראה דעת אברבנאל בראשית כו, וחזקוני בראשית כד.

18. אבל אין הכוונה בזה על מה שתמיד הוא מהולל בפי כל, שזה נקרא 'מבורך' ולא 'ברוך'.

19. שו"ת הרשב"א ח"ה נ' - גא, רבינו בחיי דברים ח"י, בית אלוקים פרק כ, נפש החיים שער ב, חיי אדם הלכות ברכות סימן ו' בשם הגר"א. מאמרי אדמו"ר הזקן תק"ע מאמר 'עניין וסדר'.

20. וכמו שאמרו (סנהדרין כב, א) 'המתפלל צריך שיראה עצמו כאילו שכינה כנגדו שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד'. וכתב ב'מסילת ישרים' (פרק יט) 'וכשאתה מתפלל דע לפני מי אתה מתפלל, צריך שיסתכל האדם ויתבונן היטב, וכו' שהוא עומד ממש לפני הבורא יתברך שמו ונושא ונותן עמו וכו', אמנם מי שהוא בעל שכל נכון, במעט התבוננות ושימת לב, יוכל לקבוע בלבו אמיתת הדבר, איך הוא בא ונושא ונותן ממש עמו יתברך, ולפניו הוא מתחנן ומאתו הוא מבקש, והוא יתברך שמו מאזין לו מקשיב לדבריו, כאשר ידבר איש אל רעהו, ורעהו מקשיב שומע אליו. וזה לשון 'החזון איש' (קובץ אגרות ח"א אגרת כ"ג) 'עבודה נאצלה בתפילה לצייר כמו חי איך שהקב"ה שומע את שיח שפתינו ומאזין הגיון הלב'.

הקדוש ברוך הוא²¹ בשמו הפרטי בביכול, ומפאת יראת השם הנכבד, ומפאת עמק המשיג המכון בו, נרתעים אנו מקדשותו ואסור לנו להוציא אותו מפינו, אלא מכבדים זאת בשם אדנות.

אלהינו

הפגנה הפשוטית של 'אלקים' היא שליט חזק כל יכול, (- תקיף בעל היכולת ובעל כל הכחות). אולם יש לדעת שבתבה 'אלקינו' יש כונה נוספת על 'אלקים'²², והיא שהוא האלקים שלנו, של עם ישראל. ואף שהמושג אלקים הוא דבר כללי, נתן ליהם לאמה אחת או לאדם פרטי, והמושגות היא שהאלקים מעניק לו יחס מיוחד ומשגיח עליו באלו הוא אלקים מיוחד לו. ולדבר זה זכה עם ישראל שהשם האלקים הגדול והנורא בחר בנו להיות לו לעם סגולה, והוא נעשה לאלקינו המשגיח עלינו ודואג לנו באופן מיוחד. וכאמור, אנו מקדימים זאת בנמוק יסודי לתפלתנו שאנו מכירים שהקדוש ברוך הוא מתענן ופועל ומתערב בכל אשר נעשה בארץ, ובחיותו אלקינו הוא קרוב אלינו ונוכח למולנו, קשוב לתפלתנו ומתחשב ברצוננו.

ואלהי אבותינו

ראשית הקשר המיוחד בין האלקים ועם ישראל, החל עוד מימי האבות, ומאז כבר נקרא שמו עליהם באלקיהם המיוחד להם, דהיינו שזכו ליחס מיוחד והשגחה מיוחדת לשמדם ולהצליח דרכם. ואף שבכל התורה עקר ענין בחירת עם ישראל הוא מיציאת מצרים, שאז נתהוותה מציאות האמה, בהנהגה אלקית נפית גלויה, ורק אז נתנה להם התורה. וכמו שנזכר בעשרת הדברות והרבה פעמים בתורה, כי יסוד וסבת החובה לקיום התורה הוא מחמת יציאת מצרים. אולם לענין התפלה חוזרים לשרש אל האבות, והברכה גם חותמת ב'מגן אברהם' ולא 'מגן עם ישראל'. כי עצם הקשר והיחס וברית הידידות עם השם - שהוא יהיה דואג ומשגיח עלינו ואנחנו נהיה עומדים בעבודתו, דבר זה כבר היה אצל האבות במלואו²³, והוא מה שאמרו: 'תפלות אבות תקנום' (ברכות כו, ב). שהאבות הם שפכשו את הדרך והמשיכו את הנהגת השם בזה העולם והיותו קרוב לשועת הקוראים אליו²⁴.

ועוד יש לנו מטהר מיוחדת להזכיר את האבות, כדי שזכותם תסייע בעדנו שתפלתנו תתקבל. וזו אחת מדרכי התפלה לעזור זכות הקדמונים וברית האבות, לבקש שגם אם אין אנו ראויים שנקרא שם השם עלינו ושתשמע תפלתנו מצד עצמנו, באים אנו מצד שהוא אלקי אבותינו, וזכותם תעמוד לנו, ואנו מוצאים שפכר יעקב אבינו הזכיר את אבותיו בתפלתו²⁵, וכן משה רבנו בתפלתו²⁶.

21. (שמות ג, טו) 'ויאמר עוד אלוהים אל משה, כה תאמר אל בני ישראל יקו"ק אלוהי אבותיכם אלוהי אברהם וגו' שלחני אליכם זה שמי לעלם וזה זכרי לדר דר'.

22. וכמו שכתב הגר"א באדרת אליהו (פרשת דברים פסוק ה).

23. כמו שכתב רש"י על הפסוק (שמות טו, ב) 'א-להי אבי - לא אני תחילת הקדושה, אלא מוחזקת ועומדת לי הקדושה ואלהותו עלי מימי אבות'.

24. וזהו מה שאמרו בגמרא (פסחים דף קיז, ב, וברש"י על התורה) על הפסוק בפרשת לך לך (בראשית יב, ב): 'ואעשך לגוי גדול - זהו שאומרים אלוהי אברהם'. כי מה שאומרים בתפילה 'אלוהי אברהם' מובן כאמור, שהאבות ייסדו והמשיכו על ידי עבודתם את המציאות שה' קרוב לשמוע את תפילות ישראל. וזה נרמז בפסוק 'ואעשך לגוי גדול', דהיינו שזרע אברהם יגיע למדרגת 'כי מי גוי גדול אשר לו אלוהים קרובים וגו'.

25. בראשית לב, י

26. שמות לב, יג

וכן פֶּאֶשֶׁר יַעֲקֹב אָבִינוּ בָּא לְבָרֶךְ אֶת בְּנֵי יוֹסֵף, אָמַר (פְּרָאשִׁית מִח, טו) 'הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְחַלְכוּ אֲבֹתֵי לְפָנָיו אֲבָרְהָם וְיִצְחָק, הָאֱלֹהִים הִרְעִה אֹתִי מֵעוֹדֵי עַד הַיּוֹם הַזֶּה'. וּמִפְּסוֹק זֶה יֵשׁ לָנוּ לְלַמֵּד אֶת פְּרוּשׁ הַפָּשׁוּט 'אֱלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ' שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִשְׁמָעוּת כְּפוֹלָה, הֵן שֶׁהַשֵּׁם הַשְּׂגִיחַ וְהַיָּסִיב עִם הָאֲבוֹת, וְעוֹד כְּלוּל בְּזֶה שֶׁהָאֲבוֹת עָבְדוּ אֶת הַשֵּׁם וְהִתְחַלְכוּ לְפָנָיו²⁷. שֶׁכֵּן אֵלּוּ שְׁנֵי צִדֵּדִים שֶׁל אוֹתוֹ הַמַּטְבֵּעַ, הָאֲבוֹת עָבְדוּ אֶת הַשֵּׁם, וְהַשֵּׁם הַשְּׂגִיחַ עֲלֵיהֶם, וְשְׁנֵי הַדְּבָרִים בָּאֶחָד הֵם הַמִּשְׁמָעוּת שֶׁל 'אֱלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ'.

עוֹד יֵשׁ בְּזֶה עֲנִיָּן נִסְתָּר, שֶׁהָאֲבוֹת עַל יְדֵי עֲבוֹדָתָם וְתַקְוָתָם הִפְרָתָם הֵם שֶׁעוֹרְרוּ וְהַמְשִׁיכוּ אֶת הַשְּׂרָאָה הַשְּׂגִיחַ בְּאֶרֶץ, וְהִבִּיאוּ לַהֲנַחֲגָה אֱלֹקִית יוֹתֵר גְּלוּיָה בְּעוֹלָם. וְכֵמוֹ שֶׁאֲמָרוּ חֲכָמֵינוּ וְ"ל' הָאֲבוֹת הֵן הֵן הַמְרַבֵּה"²⁸. וְהֵם נִחְשָׁבִים כְּשֶׁרֶשׁ וְהִתְחַלָּה לְכָלל הַשְּׂרָאָה לְעוֹלָם²⁹.

א-לֹהֵי אֲבָרְהָם. א-לֹהֵי יִצְחָק. וּא-לֹהֵי יַעֲקֹב.

אֲנוּ מִפְּרָשִׁים כָּל אֶחָד מֵהָאֲבוֹת בִּפְנֵי עַצְמוֹ, שֶׁכֵּן כָּל אֶחָד מֵהֶם זָכָה לְהַשְׁגָּחַת הַשֵּׁם עָלָיו בְּזִכּוֹת עַצְמוֹ, וְכָל אֶחָד מִצִּד עַצְמוֹ הָיָה בְּכַחוֹ לְהִיטֵב סִבָּה שֶׁתְּחִיל הַשְּׂגִיחַת הַשְּׂכִינָה עָלָיו וְעַל בְּנָיו וְלָעָם וְיִשְׂרָאֵל עוֹמְדַת הַזִּכּוֹת שֶׁכָּל שְׁלֹשֶׁת הָאֲבוֹת הִגִּיעוּ לְיָדֵי מוֹדֶרְגָּה זוֹ. עוֹד מִכֵּאָר בְּסִפְרֵים פִּי הַזִּפְרָת שֵׁם הַשֵּׁם עַל הָאֲבוֹת הָיָה גַם מִכָּלל הַקְדָּמַת סֵדֶר הַשִּׁבְחָה, כְּלוֹמַר שֶׁבְּהַזְכָּרַת שִׁבְחָה זֶה אֲנוּ מְכַוְּנִים אֶת מִכְמַנּוֹ וְתַפְלִתָּנוּ אֶל הַשֵּׁם כְּפִי הַהַשְׁגָּחָה שֶׁהִשְׁגִּינוּ הָאֲבוֹת בְּמִצִּיאוֹתָם וְהַנְהַגָּתָם יתְבָרֵךְ³⁰.

וּבְהִיטוֹת שֶׁסֶגְנוֹן עֲבוֹדָתָם שֶׁל שְׁלֹשֶׁת הָאֲבוֹת וְעִמִּידָתָם נִכַּח בְּפָנֵי הַשֵּׁם הָיָה שׁוֹנָה מְאֹד לְמַשְׁגָּחוֹ, וּמִפִּינֵן שֶׁאֲנוּ רוֹצִים לְקַרֵּא אֶת שֵׁם הַשֵּׁם בְּשִׁלְמוֹת, מִכָּל צִדֵּי הַתֹּאֵר שֶׁאֲנוּ מִשְׁגִּיחִים בּוֹ, עַל כֵּן אֲנוּ מִצִּינִים אֶת הַשֵּׁם בְּאֱלֹקֵי כָּל אֶב בִּפְנֵי עַצְמוֹ, שֶׁכֵּן כָּל אֶב הַשִּׁיג אֶת הַשֵּׁם בְּאֶפֶן נֹסֵף. בִּידוּעַ שֶׁאֲבָרְהָם הַשִּׁיג אֶת מִדַּת הַקְדָּוָה שֶׁל הַקְדָּוָה בְּרוּךְ הוּא, בְּכַתּוּב 'תִּתֵּן - - חֶסֶד לְאַבְרָהָם' (מִיכָה ז, כ), וְעַבְדָּה אֶת הַשֵּׁם בְּמִדַּת הָאֱהָבָה כְּאֲמֹר 'אַבְרָהָם אֱהָבִי' (יִשְׁעִיָּה מֵא, ח). וְאֵלּוּ יִצְחָק עָבַד אֶת הַשֵּׁם כְּפִי הוֹפְעָתוֹ בְּמִדַּת הַגְּבוּרָה וְעִבּוּדָתוֹ הָיְתָה בְּדֶרֶךְ שֶׁל פֶּחַד, בְּכַתּוּב 'פֶּחַד יִצְחָק' (פְּרָאשִׁית לֵא). וְיַעֲקֹב הַשִּׁיג אֶת מִדַּת הַרַחֲמִים הַמְּצַעֵת, וְעָבַד אֶת הַשֵּׁם בְּמִדַּת ה'אֱמֻנָה' הַמְּמוֹנָה, בְּכַתּוּב 'תִּתֵּן אֱמֻנָה לְיַעֲקֹב' (מִיכָה שֵׁם).

הָאֵל

שְׁלִיט חֲזָק וְתַקִּיף³¹, וְהוּא עֶצֶם הַשֵּׁם וּמִחְבֵּר לְהַמְשִׁיךְ הַתִּאֲרִים 'הָאֵל הַגָּדוֹל' וְכו'.

27. אֵלּא שְׁבִיחַס לַעֲצֻמוֹ לֹא רָצָה יַעֲקֹב אֲבִינוּ בַּעֲנוּתוֹתָיו לְהוֹזִיכַר זְכוּתוֹ וְעִבּוּדוֹתוֹ, וְהוֹזִיכַר אֶת טוֹבוֹת ה' עִמּוֹ. וְכֵן אֲנוּ מוֹצִאִים עֲקָרוֹן זֶה בַּעֲת שֶׁאֲבָרְהָם הִשְׁבִּיעַ אֶת אֲלִיעֶזֶר בְּפִסּוֹק (בְּרָאשִׁית כד, ז) ה' א-לֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לִקְחָנִי מִבֵּית אֲבִי וּמֵאֶרֶץ מוֹלַדְתִּי וְגו', הוּא יִשְׁלַח מֵלָאכּוּ לִפְנֵיךְ', הוֹזִיכַר אֶת טוֹבוֹת ה' עִמּוֹ, וְאֵלּוּ כֹאשֶׁר אֲלִיעֶזֶר סִפֵּר זֹאת אָמַר (שם כד, מ) ה' אֲשֶׁר הִתְחַלַּכְתִּי לִפְנֵי יִשְׁלַח מֵלָאכּוּ אֲתָךְ'. דְּהִינּוּ שֶׁהוֹזִיכַר אֶת עֲבוֹדַת אֲבָרְהָם לִפְנֵי ה'.

28. בְּרָאשִׁית רַבָּה מו, ו, וְעִינֵן עוֹד בְּמִדְרַשׁ (שֵׁם רַבָּה יט, ז) 'עֲמַד אֲבָרְהָם וְהוֹרִידָה וְכו' עֲמַד יִצְחָק וְהוֹרִידָה וְכו'.

29. מֵהַר"ל נֹתִיב הַעֲבוּדָה פֶּרֶק י.

30. 'לִפִּי שֶׁאֵין כָּל אִדָּם יָכוֹל לְהַשְׁכִּיל מִצִּיאוֹת מִי שֶׁאֵינוּ גוֹף וְלֹא כַח בְּגוֹף, לִכְךָ תִּקְנּוּ כֵךְ שֶׁנִּבְטַל דַּעְתָּנוּ לְגַדֵּל דַּעְתָּנוּ וְנִמְרָהוּ בַּלְשׁוֹן שֶׁהוּא ית' אָמְרוּ לְמִשָּׁה בְּמַעֲמַד הַסֵּנֶה 'אֲנִכִּי אֲלוֹקֵי אֲבָרְהָם וְגו' (דְּרָשׁוֹת רַבִּינוּ יוֹנָה פֶּרֶשׁת פְּקוּדִי), וְעִינֵן מו"נ ח"ג נֵא, שו"ת הַרְשֵׁב"א ח"א סִימָן תִּכָּג, שִׁיעוּרֵי דַעַת (טִלּוֹ) ח"ג שִׁיעוּר ג.

וְיֵשׁ לְהוֹכִיחַ כֵּן גַּם מִמָּה שֶׁכָּתוּב הָרִאשׁוֹנִים (תוֹס' בְּרֻכּוֹת מ, ב ד"ה אָמַר, וְרֹאה לְהֵלֵךְ תִּירוּצוֹ שֶׁל הָרֵא"ש) שֶׁאֵין שֶׁכָּל בְּרַכָּה צְרִיכָה הוֹזְכֵּת מַלְכוּת, 'אֲלוֹקֵי אֲבָרְהָם' הוּא כְּמוֹ 'מַלְכוּת', שֶׁאֲבָרְהָם הַמֶּלֶךְ אֶת הַקֵּב"ה עַל הָעוֹלָם. וּמִדְּבָרֵיהֶם עוֹלָה שֶׁכְּשֶׁאֲנוּ אוֹמְרִים 'אֲלוֹקֵי אֲבָרְהָם', כּוֹוֶנְתָנוּ לְתֵת שִׁבְחָה וְתוֹאֵר לָהּ כְּפִי שֶׁאֲבָרְהָם הַשִּׁיג אֶת מִצִּיאוֹתוֹ.

31. רַמְבַּ"ן בְּרָאשִׁית יז, א, אֲבָן עוֹרָא שְׁמוֹת ג, טו.

הַגְדוֹל³²

'גְדוֹל' מִשְׁמָעוּתוֹ שֶׁבְּאֲשֶׁר רוֹאִים אֶת הַבְּרִיאָה, רוֹאִים אֶת הוֹפְעַת הַשֵּׁם בְּאֶפֶס שֶׁל הַתַּפְשׁוּת וְהַטָּכָה עַד בְּלִי גְבוּל³³, וְהוּא הַנִּקְרָא 'מִדַּת הַחֶסֶד'. וְהוּא כְּנֶגֶד מִדַּתוֹ שֶׁל אֲבֵרָהם אֲבִינוּ³⁴. וְכֵן אָמְרוּ בְּתַנָּא דְּבִי אֱלִיהוּ זֹטָא (פֶּרֶק כג) 'הַגְדוֹל שֶׁגְדֹלָתוֹ עַל כָּל מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית'.

הַגְבוּר

הוּא צִדּוֹ הַשְּׁנִי שֶׁל הַמַּטְבֵּעַ, שֶׁמִּלְכָּד רֹאֵת טוֹבוֹ וְחֶסֶדוֹ, הֵרִי כְּאֲשֶׁר מִתְבּוֹנְנִים בְּבְרִיאָה נֹכְחִים לְחוּשׁ גַּם בְּמִדַּת שְׁלִיטָתוֹ הָאֲדִירָה שֶׁל הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּבְרִיאָה, וְנִתֵּן לְחוּשׁ בִּיצֵד כָּל חֲלָקֵי הַהִנְחָה נְתוּנִים בְּיָדוֹ, וְכִמוֹ שֶׁמִּפְרָט בְּכִרְפַּת 'אַתָּה גְבוּר', בִּיצֵד הַחַיִּים וְהַמּוֹת הַנִּפְלִיָּה וְהַסְמִיכָה הַחֲלִי וְהַרְפּוּאָה, הַכֹּל נְתוּן בְּיָדוֹ יִתְבָּרַךְ³⁵. וּמִכָּטָה זֶה הַמַּעֲוָר רְגִשׁוֹת פֶּחַד וְהִרְדָּה וּבִטּוֹל בְּלִפְנֵי הַשֵּׁם, הוּא כְּנֶגֶד מִדַּתוֹ שֶׁל יִצְחָק אֲבִינוּ.

וְהַנּוֹרָא

תֹּאֵר זֶה שׁוֹנֶה מִגְדוֹל וְגְבוּר, כִּי גְדוֹל וְגְבוּר הֵם תֹּאֲרִים הַמִּתְאָרִים אֶת פְּעֻלָּתוֹ כִּפִּי אֲשֶׁר מוֹפִיעַ לְפָנֵינוּ, וְאֵלּוּ תֹאֵר 'הַנּוֹרָא' מִתְיַחַס לְעֲצָמוֹת קְדוֹשָׁתוֹ, שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ בְּעֲצָמוֹ נִעְלָה וּמְרוֹמָם מִכָּל הַשָּׁנָה, עַד שְׁנִרְתָּעִים אֲנִי מִלְחָשֵׁב בּוֹ וְלִהְיוֹתוֹ וְכַעֲנִין הַכְּתוּב 'נּוֹרָא תִהְלֵת'³⁶.

וְהִנֵּה הַתֹּאֲרִים 'הַגְדוֹל וְהַגְבוּר' אֵינֶם תְּלוּיִים בְּהַתְיַחֲסוֹת הַנִּבְרָאִים אֵלָיו, לְעֻמַּת זֹאת 'נּוֹרָא' הוּא תֹאֵר הַקְשׁוֹר בְּהַתְיַחֲסוֹת הַנִּבְרָאִים אֵלָיו, שֶׁהוּא בָּזָה שֶׁהַבְּרִיּוֹת נִרְתָּעִים מִקְדָּשָׁתוֹ וּמְרוֹמָמוֹתוֹ. וְלִכֵּן הַשָּׁנָה זֶה שִׁכְתָּ דִּקְא לְקִרְוָבִים אֵלָיו וּמִתְיַחֲסִים לְמִצִּיאָתוֹ. וְזֶה הַטָּעַם שֶׁשָּׁכַח זֶה מִתְיַחַס לְבְּחִינַת יַעֲקֹב אֲבִינוּ³⁷, שֶׁהוּשֵׁם בְּכָר בָּחַר בּוֹ וַיֵּשׁ לוֹ יַחַס אֶל הַשֵּׁם, 'כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יְהוָה לְסִגְלָתוֹ', וּמִצִּינוּ שֶׁיַּעֲקֹב אָמַר 'מִזֶּה נּוֹרָא הַמְקוֹם הַזֶּה' (בְּרֵאשִׁית כח).

-
32. בגמרא (ברכות לג, ב) מבואר שיסודו שבחים אלו על פי הפסוק שאמר משה (דברים י, יז) 'כי ה' א-להיכם הוא א-להי הא-להים ואדוני האדונים הא-ל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד'. ואין אנו רשאים להוסיף שבחים אחרים לשמו יתברך.
33. וכן איתא - 'את גדלך - זו מדת טובך שנאמר 'ועתה גדל נא כח ה' (רש"י דברים ג, כד, ספרי פינחס ג). ועיין מהרש"א ו'תורת חיים' עבודה זרה ז, ב.
34. עיין רבינו בחיי (דברים י, יז) - 'הגדול - בחסד, הגבור - בדין, והנורא - ברחמים. ואלה כלל המדות העליונות הנקראות אבות, שעליהן נאמר (בראשית רבה מז, ו) האבות הן הן המרכבה'. (ועיין 'שערי אורה' שער ה הספירה השישית).
35. ונכלל בזה מה שמייטיב לצדיקים ומעניש לרשעים, והוא מה שאמרו בתנא דבי אליהו זוטא (פרק כג) 'הגדול שגדלותו על כל מעשה בראשית, הגבור שאתה מתגבר להיפרע מעוברי רצונך'.
36. שמות טו, יא וברש"י ואבן עזרא שם. ויש שמפרשים 'נורא' רק כפשוטו, יראוי המטיל מורא, ויש להוכיח שאינו כן, שהרי אמרו בגמרא (ברכות לג, ב) על אחד שרצה להוסיף שבחים בתפלתו ואמר 'הגדול הגבור והנורא והאדיר והעוז והיראוי החזק והאמין וכו'". הרי מוכח ש'נורא' הוא עניין אחר מ'יראוי'.
- ולכן איתא ש'הנורא' מקביל לברכת 'אתה קדוש', שתוכנה עוסק בבחינה זו של קדושת השם שהוא בלתי מושג ואין כמוהו, והיא מכוונת כנגד יעקב. (פרקי דר"א פ"ל ופ"ד, שכלי הלקט הלכות תפילה עניין יח בשם אגדה, שו"ת הרשב"א סימן תכד ח"ה סימן קטו, אבודרהם, רבינו בחיי דברים י, יז, סדר היום, גבורות השם למהר"ל פרק מד).
37. עיין זוהר (ח"ב דף עח, ב): 'הנורא, דא יעקב'. ובתיקוני זהר (דף קכג, א): 'הא-ל הגדול מסטרא דגדולה, והגבור מסטרא דגבורה, והנורא מסטרא דעמודא דאמצעיתא'. ועיין שערי אורה (שם), פרי צדיק פרשת נח אות י.

א-ל עליון

עד כאן הברכה עוסקת בתארים³⁸, ומענה מתחילים לפרט בפרט הברכה את פעולות השם יתברך, והוא הברכה ופרוש על שלשת התארים שהזכירו³⁹ – הא-ל הגדול, הגבור, והנורא: 'א-ל עליון' הוא הברכה של 'הא-ל', כלומר שליט חזק השולט על כל הכחות והוא מעליהם⁴⁰, והוא מחבר להמשך הדברים, א-ל עליון שגומל חסדים טובים⁴¹.

גומל חסדים טובים

השם יתברך גומל עם כלל הנבראים חסדים טובים והוא מכלול הבריאה בלה על כל פרטיה. וכמו שכתוב 'עולם חסד יבנה' (תהלים פט), 'חסד יי מלאה הארץ' (שם לג). וזה מקביל לתאר 'גדול' בנגד אברהם⁴², כנ"ל.

וקונה הכל

הכל שלו וקנוי לו כי הוא ברא הכל⁴³. כלומר שמאותה פעולה של בריאת העולם, אנו משיגים שתי התיחסויות אל השם יתברך: מצד אחד רואים בזה את טובו וחסדיו המרבים, ועל זה אומרים 'גומל חסדים טובים'. ומצד שני רואים בזה את עצם שליטתו שהכל שלו ונתון בידו. [והוא מקביל לתאר 'הגבור'⁴⁴].

וזוכר חסדי אבות

בשבת זה, ובהמשך עד סוף הברכה, עוסקים ביחס המיוחד שמעניק השם יתברך לעם ישראל, יחס שהחל מאז האבות. וזה אפן שלישי של גלוי והופעת השם בעולם, שנבר בפעולותיו יחס מיוחד לקרובים אליו, כמו שכתוב (ישעיה מו, טו) 'אכן אתה א-ל מסתתר א-לוי ישראל מושיע'⁴⁵. [וכמו שנתבאר לעיל, יחס מיוחד זה מקביל לתאר 'נורא', אשר מתקנים על ידי אלו הנבראים הקרובים אליו אשר מתבוננים בנוראות מציאותו יתברך שאין לה תקר]. שני השבחים 'גומל חסדים טובים, וקונה הכל', באים גם בהקדמה לזוהר חסדי אבות, כלומר שאף על פי שהשם יתברך גומל חסדים טובים לכל העולם וכל העולם בשליטתו, עם כל זה יחד אלקותו והשגחתו על האבות וזרעם⁴⁶. בענין הפסוק (דברים י, יד-טו) 'הן ליי אלקיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה. רק באבתיך חשק יי לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם, בכם מפל העמים כיום הזה'. וזה תמצית הפסג 'אלקי ישראל', שהוא מרכב משני החלקים יחדו, שמצד אחד הוא בעל הכח האלקי והיינו שהוא רב כח להיטיב והכל בשליטתו, ומצד שני הוא מעניק השגחה מיוחדת לעם ישראל.

38. הרא"ש (ברכות פרק ו סימן כג) כתב ש'הא-ל הגדול' הוא במקום 'מלכות' הנדרשת בכל ברכה, ולפי זה עד כאן הוא 'שם ומלכות' אריכתא, ורק מכאן ואילך מתחיל עצם הברכה. וכן מוכח גם ממה שהתירו (ברכות לג, ב) לומר 'שבחו של מקום' רק 'הגדול הגבור והנורא', הרי שמכאן ואילך הוא במשמעות שונה.

39. 'אבני אליהו' בסידור הגר"א 'אשי ישראל', לרבי אברהם בן הגר"א.

40. רמב"ן בראשית יד, יח.

41. שערי אורה (שם).

42. שערי אורה (שם).

43. רש"י בראשית יד, יט - 'קונה שמים וארץ - כמו עושה שמים וארץ ע"י עשייתו קנאן להיות שלו'.

44. אבני אליהו שם.

45. עיין פירוש רס"ג ישעיה שם, ורבינו יונה על הרי"ף ברכות (כא, א)

46. ספר המנהגות לרבינו אשר מלוניל.

באור המילים 'זוכר חסדי אבות', בפשטות היינו שהשם יתברך זוכר את החסדים והמצוות שעשו האבות לפניו, וכמו שמצינו שפרת עמקם ברית לזכר את צדקתם לבניהם אחריהם. אמנם יש מפרשים שהפנה ששם זוכר את החסדים שעשה עם האבות, והיינו הרצון וההבטחה להיטיב עמם, שגם זה נקרא 'חסד' כמו שכתוב (דברים ז, יב) 'ושמר יי אלקיך לך את הברית ואת החסד אשר נשבע לאבותיך'. וכן מצינו לשון זה ביחס לזכירה (תהלים צו) 'זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל'.

ומביא גואל לבני בניהם

פסקה זו באה להוסיף ענין חשוב, כי כבר נתבאר לעיל שעקר בחירת השם בישראל היה בעת יציאת מצרים כאשר כבר היו לעם, ובכל זאת אנו מצינים בברכה זו את בחירת השם באבות, כי כלפי עצם הקשר ועבודת התפלה כבר התחיל הכל מהאבות. אלא שעם זאת, אנו רוצים לציין שאחר תקופת האבות זכה עם ישראל לתוספת מעלה בקשר עם השם יתברך, דהיינו מאז יציאת מצרים שנעשינו לעם וזכינו להנהגה אלקית על-מבטית, מה שעדיין לא היה בימי האבות. ועל כך אנו מוסיפים שלא זו בלבד שזוכר חסדי אבות, אלא גם זכינו לכך שהקדוש ברוך הוא מביא גואל לבני בניהם של האבות, וזה החל ביציאת מצרים על ידי הגואל משה רבנו⁴⁷, ומאז ואילך הוא תמיד דואג להם גם בדרכי נם על-טבעיות, וזה עמק המשמעות 'ומביא גואל', שלא זו בלבד שזוכר חסדי אבות ומנהיג אותם ממרום אלא הוא מביא להם גאלה וישועה נסית על ידי שלוחים ופעולות אלקיות בתוך העולם. וכן נכלל בזה הבטחת הגאלה לעתיד לבוא שגם בן תהיה על ידי גואל⁴⁸.

וזוכר חסדי אבות – ומביא גואל לבני בניהם, למען שמו, באהבה.

'זוכר חסדי אבות לבניהם לגאלם, ואף אם תפח זכות אבות מביא גואל לבני בניהם למען שמו שהוא קים לעולם' (טור⁴⁹).

פסקה זו כוללת שלשה פרשים רבי עצמה שמנחים ביסוד הקשר בין השם יתברך ויכנסת ישראל⁵⁰. והם: א. הברית והשבעה עם האבות. ב. למען שמו הגדול. ג. עצם הדבר שהם עמו. ויסוד הדבר מצינו בתפלת משה כאשר הוא ישראל אשר פרט שלשה יסודות אלו: (שמות לב, יא-יג) 'ויחל משה את פני יי אלקיו ויאמר: א. 'למה יי יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים בכח גדול ויכיד חזק'. דהיינו שהם עמו משום שהוציאם ממצרים. ב. 'למה יאמרו מצרים לאמר פרעה הוציאם לחרג אתם בחרים ולכלתם מעל פני האדמה' וגו'. דהיינו למנע חלול השם. ג. 'זכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם כך' וגו'. בפשוטו, ברית ושבעת האבות. שלשת היסודות הללו הם אלו שאנו מצינים בתפלתנו בקצור נמרץ ובדרך התפלה שתיקנוה בדרך של מועט המחזיק את המרובה. א. 'וזוכר חסדי אבות' – השבעה לאבות וזכותם. ב. 'למען שמו' – בין שעם ישראל קרויים

47. כן כתב באבודרהם ובפירוש התפלות והברכות 'לר"י בר יקר ש'ומביא גואל' מוסב הן על גאולת מצרים והן על גאולת העתיד.

48. ואם הכוונה למשיח, יש כאן רמז למה שמבואר בספרים שדוד הוא 'רגל רביעי' במרכבה. (זוהר וירא צט, א, עיין רבינו בחיי בראשית לב, י, אמונה ובטחון לריב"ש פרק טו, ריקאנטי סוף פ"א נח) וכהמשך להזכרת שלוש האבות בברכה זו.

49. אורח חיים הלכות תפלה סימן קיג. ובאור זרוע (ח"ב - הלכות ערב שבת סימן כג) ובראב"ה (ח"א - מסכת שבת סימן ריא) כתבו שזכות אבות תמה היינו שאינה עומדת מעצמה, אבל כשמזכירין אותה עומדת.

50. עיין ספר העיקרים מאמר רביעי פרק מז.

על שמו, ממילא יש בהצלתם בבוד השם, וכן להפך חס ושלום. ג. 'באהבה', כלומר מצד עצם הדבר שאנו עמו, הוא מחבב אותנו ודואג לנו. וכן אנו מצינים את שלשתם בברכת אהבת עולם בשחרית (לפי נסח ספרד) בסדר הפוך: 'אהבת עולם אהבתנו' – 'באהבה', 'בעבור שמך הגדול' – 'למען שמו', 'בעבור אבותינו שבמחנה בך' – וזוהי חסדי אבות⁵¹].

מלך עוזר, ומושיע, ומגן:

השם דואג לישראל בשלשה אפנים. המעלה ביותר הוא 'מגן'⁵², שבאשר זכאים לך הוא מגן עלינו עד שאין הצרות מגיעות אלינו כלל. דרגה פחותה מזו היא 'מושיע', שאף שלא היינו ראויים כל כך, וכבר נפלנו לתוך הצרה, בכל זאת הוא מושיע ומחלצנו מפנה. דרגה יותר פחותה היא באשר גם הישועה אינה מגיעה לבדה, אלא האדם גם נזקק לפעל פעולות השתדלות להציל, אך גם אז השם מסייע לו, וזהו 'עוזר'⁵³.

סבום כללות הפונה העפרית שיש לבון בברכה זו, הוא אפוא, שהאדם עומד לפני המלך השם ואומר לפניו: אתה אלקינו אלקי ישראל מיטיב ומשגיח עלינו מאז האבות ועד עתה⁵⁴.

ברוך אתה יי מגן אברהם.

ההתיימה בכל ברכה היא תמצית הברכה בלה, וכאן מרכז כללות תכן ברכה זו, דהיינו שהשם הוא אלקי ישראל⁵⁵ ומגן עלינו מאברהם ועד עתה. ובמקרא: (פסחים דף קיז, ב) 'ואעשך לגוי גדול, זהו שאומרים אלקי אברהם, ואברהם זהו שאומרים אלקי יצחק, ואגדלה שמך זהו שאומרים אלקי יעקב, יכול יהיו חותמין בכלל, תלמוד לומר וזהו ברכה, בך חותמין ואין חותמין בכלל'. כלומר שבתוך לשון הברכה הארבע מפרטים 'אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב', כי כל אחד מהאבות היה סבה בפני עצמו שהשם יבחר בו להיות לו לאלקים. אולם בסופו של דבר הסבה שעם ישראל הוא עם השם היא מצד אברהם, שהוא בבר יסד מציאות זו ונקרא הכל על שמו. ולכן בהתיימה התמצית היא שהשם הוא מגן אברהם.

51. שלשה נימוקים אלו גם מוזכרים בתחילת פרשת וארא כשרשי יציאת מצרים. א. 'אני הויה'. וארא וגו' ושמי הויה לא נודעתי להם'. – 'למען שמו'. ב. וגם הקמותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען וגו' – ברית האבות. ג. 'וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל' – 'באהבה'. וכן בסוף פרשת התוכחה בפרשת בחוקותי (ויקרא כו): א. 'וזכרתי את בריתי יעקב, ואף את בריתי יצחק וגו' – ברית האבות. ב. וזכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים – 'באהבה'. ג. 'אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים לעיני הגוים להיות להם לא-להים אני ה' – 'למען שמו' (עין רמב"ן שם).

52. והוא כסדר 'לא זו אף זו' – 'מלך עוזר', ולא זו בלבד, אלא אף 'מושיע', ולא זו בלבד אלא אף 'מגן'.

53. הגר"א. והם כנגד שלש תקופות בחיי עם ישראל. בניסי פסח, מיציאת מצרים ואילך ובתקופת בית ראשון היה בחינת 'מגן', שה' הצילם בניסים נשגבים. בתקופת נס פורים כבר נכנסו לצרה וסכנה קיומית, ואז היה בחינת 'מושיע' שה' הצילם מצרתם. ובתקופת נס חנוכה כבר היו צריכים להילחם בעצמם והוא בחינת 'עוזר'.

54. ויש בזה תועלת למי שלא כיוון ונזכר בסוף הברכה, לכל הפחות יכוון כוונה זו ויהיה בידו כוונת כללות הברכה.

55. כלומר שכוונת התיבות הם בעצם 'מגן עם ישראל', רק שלעניין קשר התפילה, אנו נקראים 'אברהם'.

להערות : 053-3106174.

מומלץ לשמור בתוך הסידור או בתיק התפילין, מופץ לזיכוי הרבים, נא להפיץ בכל דרך.
אם הנכם מעריכים את חשיבותו ונחיצותו ומעוניינים להשתתף לזיכוי הרבים ולעיי"נ, נא
לפנות לטלפון הנ"ל.